

способу будівництва (підрядний чи господарський). Згадані чинники зумовлюють джерела фінансування, за якими здійснюються розрахунки, порядок розрахунків і характер банківського контролю. У цьому випадку необхідно окремо розглядати фінансування державних централізованих капітальних вкладень при підрядному і господарському способах будівництва, а також за рахунок власних коштів підприємств і організацій.

Оскільки сукупність фінансових ресурсів формує не тільки капітал окремого підприємства, а й всієї галузі, то саме формування структури капіталу є визначальним завданням для ефективної та конкурентоздатної діяльності кожного суб'єкта господарювання.

Література

1. Капітальні інвестиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
2. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
4. Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19.06.2003 р. № 978-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/978-15>.
5. Подолянко В. Нові схеми фінансування нерухомості / Вікторія Подолянко // Школа бухгалтера. – 2006. – №8. – Режим доступу до журналу : <http://www.dtk.com.ua/show/3cid01424.html>.

УДК 339.138:658.11

Краус К. М.

РОЗВИТОК МАЛИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ – ЗАПОРУКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Анотація

В статті досліджено поточний стан малих підприємств торгівлі в Україні. Проаналізовано основні показники їх діяльності. Розглянуто ключові функції малих торговельних підприємств у національній економіці. Визначено сучасні проблеми функціонування малих підприємств торгівлі в Україні.

Annotation

The current state of small commercial enterprises in Ukraine is investigated in the article. The main characteristics of their activity are analyzed. The key functions of small trade enterprises in the national economy are considered. The modern problems of the functioning small commercial enterprises of Ukraine are determined.

Постановка проблеми. Мале підприємництво в Україні сьогодні виступає самостійним соціально-економічним явищем, яке функціонує в складних умовах розвитку ринкової економіки. Малий бізнес є початковою формою розвитку підприємництва в Україні та основою стабілізації національної економіки. Саме він нині є ключовим фактором економічного зростання країни. Мале підприємництво забезпечує формування конкурентного середовища, сприяє зниженню рівня безробіття, активізації інноваційно-інвестиційної діяльності, швидкій структурній перебудові економіки.

Вітчизняна практика господарювання свідчить, що особливе значення для економіки країни має малий бізнес у сфері торгівлі. За офіційними даними, частка малих торговельних підприємств у 2010 році досягла рівня 94,90%, що дозволило їм забезпечити 58,80% всього обсягу реалізованої продукції малими підприємствами [1, с. 325]. Водночас частка малих торговельних підприємств у ВВП України становить лише 2,03%, тоді як у розвинених країнах світу цей показник у рази більший [2]. Такі тенденції розвитку малих підприємств торгівлі є серйозним стимулом для всебічного та глибокого дослідження їх стану та ролі в соціально-економічній стабілізації України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та перспективи малого підприємництва в Україні, зокрема у сфері торгівлі, досить широко висвітлені у працях таких вітчизняних учених-економістів, як З. С. Варналій [3], Л. І. Воротіна, Н. В. Карпенко, М. Г. Пивоваров [4], О. В. Прокопенко [5], О. В. Титаренко та ін. Ці автори багато уваги приділили визначенню місця та ролі малого бізнесу в економіці країни. Втім, результати їхніх досліджень потребують узагальнення та систематизації для подальшого використання у практиці малого підприємництва сфери торгівлі. Крім того, поза увагою дослідників залишається поточний стан розвитку вітчизняних малих торговельних підприємств.

Мета і завдання статті. Мета статті – визначення напрямів подолання проблем у діяльності малих торговельних підприємств України.

Завдання статті полягають у дослідженні фінансово-економічного стану малих підприємств торгівлі та узагальненні функцій малого бізнесу у сфері торгівлі, а також визначенні проблем вітчизняних малих підприємств торгівлі.

Виклад основного матеріалу. За двадцять років незалежності України вітчизняні малі торговельні підприємства пройшли складний шлях становлення та розвитку як важливої складової народногосподарського комплексу на етапі реформування національної економічної системи. Впродовж усього цього часу вони були одним із найбільш ефективних засобів усунення економічних диспропорцій, скорочення безробіття, розвитку конкуренції, активізації інноваційних процесів, швидкого насичення ринку товарами та послугами.

Малі торговельні підприємства мають потужний потенціал, що дозволить їм

у майбутньому стати органічним структурним елементом ринкової економіки. Втім, основні фінансово-економічні показники діяльності малих підприємств торгівлі свідчать про їх неспроможність повною мірою реалізувати свої можливості самостійно (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності малих підприємств торгівлі України у 2008–2010 роках

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Частка малих підприємств торгівлі у загальній кількості суб'єктів малого підприємництва, %	94,80	95,50	94,90
Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники), тис. осіб	147,90	145,70	142,90
Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні працівники), тис. осіб	141,00	138,30	135,80
Фонд оплати праці, млн грн	1429,90	1574,50	1735,80
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн	845,20	949,19	1065,04
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн	19 042,40	20 782,20	22 050,00

Джерело: складено автором за даними [1, с. 51, 80, 82; 2; 6, с. 325].

Частка малих підприємств торгівлі у загальній кількості суб'єктів малого підприємництва за 2008–2010 рр. майже не змінилася, тоді як кількість зайнятих і найманих працівників на них зменшилася (відповідно на 5,00% і 5,20%). За досліджувані роки на 305,9 млн грн збільшився фонд оплати праці малих торговельних підприємств, внаслідок чого на 219,84 грн підвищилася середньомісячна заробітна плата працівників цих підприємств. Особливістю вітчизняних малих підприємств торгівлі є «живі» гроші. Це явище пов'язано із виплатою зарплати «в конвертах», несплатою пенсійних відрахувань, ухилянням від сплати податків та зборів до бюджетів усіх рівнів.

Але навіть таке незначне покращення матеріального становища працівників малих підприємств торгівлі не забезпечило їм стабільного добробуту, адже саме у 2008–2009 роках в Україні спостерігалось загострення кризових явищ у фінансово-економічній сфері, ріст інфляції, падіння курсу національної валюти, зниження купівельної спроможності населення.

Що стосується обсягу реалізованої продукції, то він впродовж 2008–2010 років зростав, досягши на кінець досліджуваного періоду 22 020 млн грн. Причиною таких змін, на наш погляд, стало не підвищення з боку населення попиту на товари та послуги, а зростання цін на них. Варто пам'ятати, що клієнтами вітчизняних малих торговельних підприємств є здебільшого мешканці сільської місцевості та невеликих містечок, які виступають основою тієї соціальної верстви

населення, що знаходиться за межею бідності або ж, в кращому випадку, складає середній клас країни.

Одним із економічних показників, що яскраво відображає фінансовий стан малих підприємств торгівлі, є чистий прибуток (збиток) (табл. 2).

Таблиця 2

Чистий прибуток (збиток) малих підприємств торгівлі України
у 2008–2010 роках, млн грн

Рік	Фінансовий результат (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2008	-551,7	70,5	437,3	29,5	989,0
2009	-597,2	69,8	439,9	30,2	1037,1
2010	-1037,5	64,9	390,7	35,1	1428,2

Джерело: складено автором за даними [6, с. 159].

У 2008–2010 роках від’ємний фінансовий результат досліджуваних суб’єктів господарювання ще й зріс на 485,8 млн грн. При цьому кількість підприємств, які отримали прибуток, у два рази перевищувала кількість підприємств, що спрацювали збитково (відповідно 64,90% і 35,10% у 2010 році). Однак фінансові результати цих підприємств знаходилися у протилежному співвідношенні, адже прибуток складав лише 390,7 млн грн, а збиток – аж 1428,2 млн грн. Основною причиною такого фінансового результату діяльності малих підприємств торгівлі стали негативні наслідки економічної кризи та непослідовна державна політика у сфері підтримки малого бізнесу.

В умовах економічної нестабільності та соціальної напруженості продовжили свою діяльність не всі суб’єкти малого бізнесу. Але ті малі торговельні підприємства, які «вижили», змушені були переглянути стратегію розвитку. Чимало з них зрозуміло, що головною умовою комерційного успіху є постійні та задоволені споживачі. Задля отримання прихильності останніх малі підприємства торгівлі сьогодні повинні організовувати свою діяльність на засадах маркетингу. І тут одним із найважливіших завдань виступає використання новинок техніки, що вимагає відповідних витрат. Витрати малих підприємств торгівлі України на інформатизацію у 2008–2010 рр. відображені на рис. 1.

Як бачимо, витрати малих підприємств торгівлі на інформатизацію протягом 2008–2010 років зросли на 5,4 млн грн, при цьому витрати на оплату послуг сторонніх підприємств у сфері інформатизації підвищились на 2,9 млн грн, витрати на придбання обчислювальної техніки стали більшими на 1,2 млн грн, а на програмне забезпечення стали витрачати більше на 1,3 млн грн.

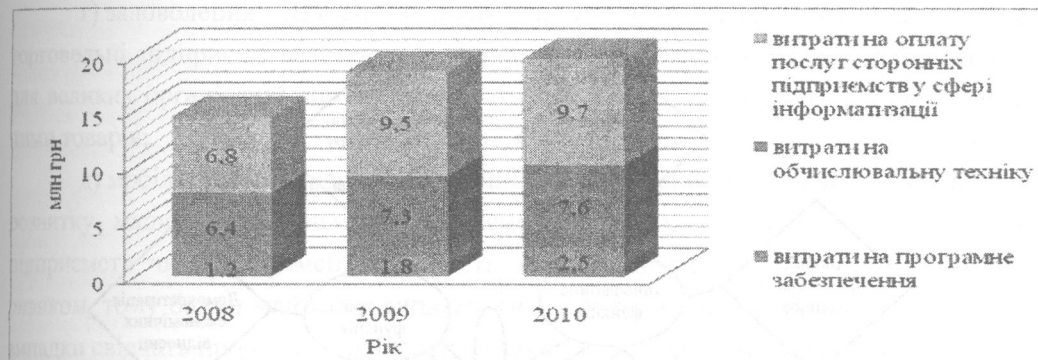

Рис. 1. Витрати малих підприємств торгівлі України на інформатизацію у 2008–2010 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [6, с. 136].

Постачальники малих підприємств торгівлі все частіше отримують замовлення через електронні засоби, а зв'язок між окремими торговельними одиницями підтримується за допомогою електронної пошти. На малих підприємствах, що активно здійснюють інноваційну діяльність, встановлюються сканери, системи електронного переказу коштів, електронного обміну даними та внутрішні системи стеження за покупцями.

На нашу думку, досліджені економічні показники діяльності малих торговельних підприємств не повною мірою відображають складне, а подекуди й критичне, становище вітчизняного малого бізнесу у сфері торгівлі, адже спрощена система обліку суб'єктів малого підприємництва істотно спотворює відомості про розвиток цього сектору економіки.

Незважаючи на проблеми малих торговельних підприємств в Україні, роль їх у національній економіці важко переоцінити. Ключові функції, які вони виконують, відображені на рис. 2, але в умовах реформування економіки країни цей перелік постійно розширюється.

1. Економічна функція малих підприємств торгівлі реалізується через:

а) їх антимонопольну дію на ринку, що свідчить про розвиток здорової конкуренції в економіці. Як зазначається у [3, с. 31], значна кількість малих торговельних підприємств (порівняно з великими) та їх неповторність (динамічний характер, вузька спеціалізація) сприяють тому, що вони не піддаються монополізму й тим самим сприяють встановленню справжньої конкуренції, яка не потребує значних інвестицій і може добре розвиватися за умови державної підтримки.

Ми вважаємо, що в Україні конкуренція має бути не просто атрибутом ринкової економіки, який сприяє ефективній господарській діяльності, а основою формування «комерційного духу». Існування ринкової економіки в країні неможливе без конкуренції, значну частину якої гарантують малі торговельні підприємства;

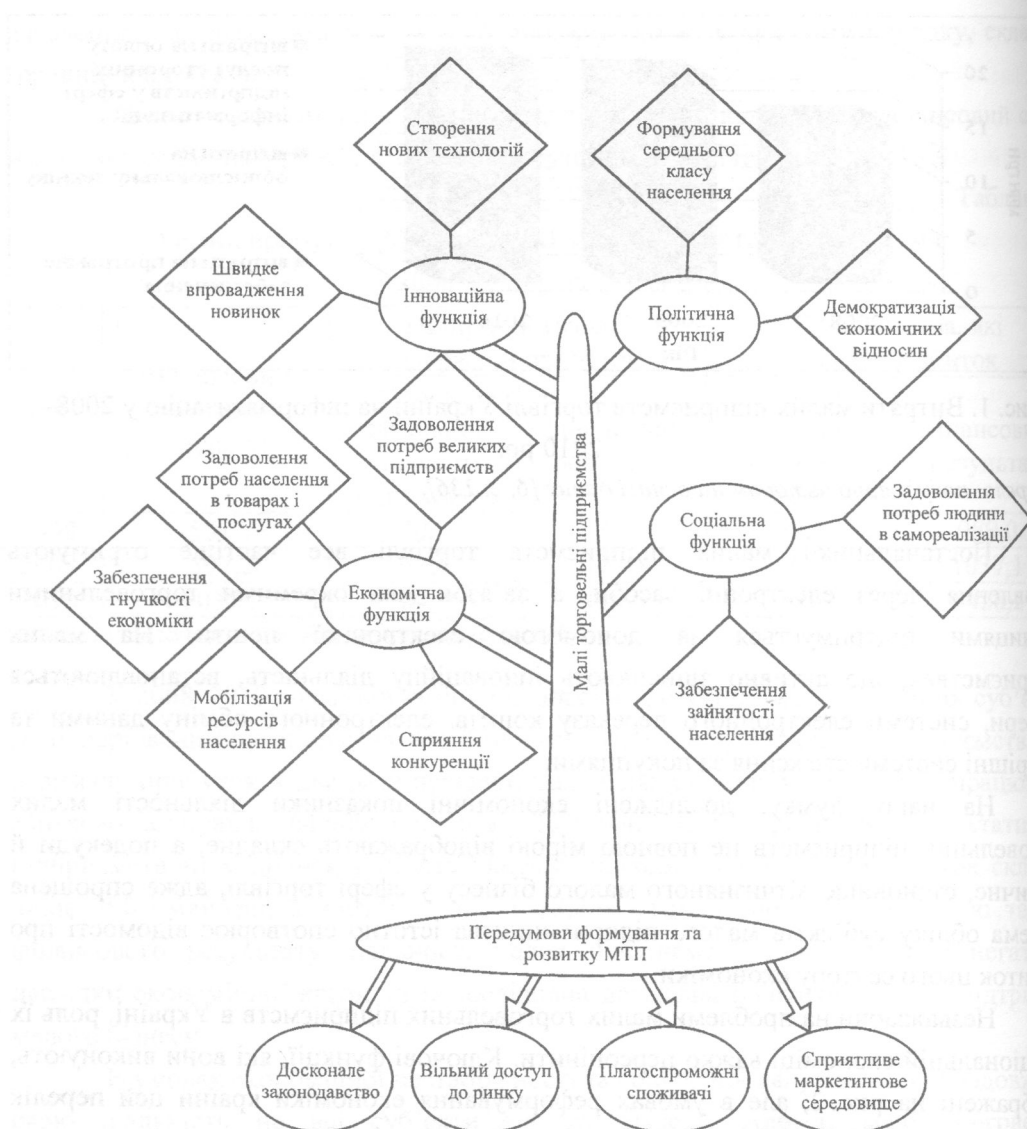

Рис. 2. Дерево функцій малих торговельних підприємств України

Джерело: власна розробка автора.

б) забезпечення гнучкості економіки країни шляхом швидкого реагування на кон'юнктуру ринку. Малі торговельні підприємства завдяки своїй мобільності та гнучкості швидко пристосовуються до мінливого маркетингового середовища і нових вимог [5, с. 168];

в) задоволення потреб населення в товарах і послугах. Ця функція дрібних торговельних підприємств особливо важлива для регіональної економіки, оскільки саме ці підприємства здатні швидко та якісно задовольняти специфічні потреби населення, освоювати нові види продукції, розширювати товарний асортимент відповідно до інтересів споживачів;

г) задоволення потреб великих підприємств. Нині все частіше малі торговельні підприємства стають постачальниками різноманітних напівфабрикатів для великих організацій або забезпечують гарантійне обслуговування реалізованих ними товарів;

д) мобілізація ресурсів населення. В Україні основним фінансовим джерелом розвитку малих торговельних підприємств є особисті заощадження власників підприємств чи їхніх сімей. Діяльність таких підприємств пов'язана із високим ризиком, тому банки майже не видають їм кредити, а існуючі поодинокі «щасливі» випадки свідчать про високі процентні ставки та не вигідні умови кредитування.

Отже, важливим є раціональне використання скромних за обсягами, але масових за масштабами заощаджень населення. За офіційними даними, у 2010 р. вони сягнули 125 430 млн грн, з них: грошові вклади та заощадження – 81 024 млн грн, заощадження в іноземній валюті – 44 406 млн грн [2]. Такі фінансові ресурси сприяють залученню до діяльності малих торговельних підприємств осіб із новими поглядами, ідеями та здібностями.

2. Соціальна функція малих торговельних підприємств проявляється у підвищенні рівня зайнятості населення та задоволенні потреб людей у самореалізації:

а) у 2010 році вітчизняні малі торговельні підприємства забезпечили робочими місцями 142,9 тис. осіб (табл. 1).

Нині безробіття в Україні є глобальною проблемою, тому суспільство намагається знайти радикальні форми її подолання. Збільшення кількості малих підприємств торгівлі є одним із найбільш ефективних шляхів підвищення зайнятості. Особливістю малих торговельних підприємств є активне використання тих ресурсів робочої сили, які не можуть бути задіяні на великих підприємствах через специфіку технології та режиму виробництва. До таких резервних груп працівників, як зазначається у [3, с. 31], можна віднести студентів, пенсіонерів, домогосподарок та інші групи осіб з обмеженою працездатністю;

б) задоволення потреб людини в самореалізації полягає в тому, що малі підприємства сфери торгівлі сприяють реалізації трудових здатностей населення. Це – одна з основних причин розвитку такого виду господарювання та самозайнятості населення країни. В малому бізнесі можуть бути реалізовані такі якості життя людини, як самостійність, самоповага, потреба у самореалізації. Дрібні торговельні підприємства дозволяють більш повно та ефективно використовувати індивідуальні здатності, знання та досвід тих осіб, які не зуміли себе реалізувати з повною самовіддачею на великих підприємствах.

3. Інноваційна функція малого бізнесу сфери торгівлі частково знаходить своє відображення в економічному зростанні країни. Малі підприємства значно швидше впроваджують технічні та технологічні новинки, більш раціонально

використовують фінансові, матеріальні, трудові та інформаційні ресурси. Крім того, саме дрібні торговельні підприємства вкладають значні кошти в досягнення науково-технічного прогресу, мають сучасно підготовлені науково-технічні кадри, молодих фахівців, які бажають навчатися та здобувати досвід.

4. Політична функція малих підприємств торгівлі передбачає формування ними середнього класу. В Україні середній клас є аполітичною частиною суспільства, що найбільш лояльна до уряду [4, с. 150]. Малий торговельний бізнес є економічною та соціальною опорою держави. І, нарешті, малі торговельні підприємства можуть швидко перелаштовуватися, формувати нові напрями економічної діяльності та сміливо ризикувати.

Розглянуті та узагальнені нами функції малих підприємств торгівлі підтверджують важливість цих суб'єктів господарювання для економіки України. Вони допомагають сформувати ефективний ринковий механізм, що легко регулюється державою, й забезпечують стабільність розвитку економіки.

Водночас у діяльності малих підприємств торгівлі залишається низка невирішених проблем. Нині ці господарюючі суб'єкти в Україні переживають кризу, причинами якої, на наш погляд і на думку авторів [4, с. 155; 7], є:

- велика кількість адміністративних бар'єрів (реєстрації, ліцензування, сертифікації, системи контролю та дозвільної практики, ручне регулювання орендних відносин тощо);
- відсутність чітко сформульованої законодавчої бази державної політики у сфері підтримки малого підприємництва;
- обтяжлива система звітності і надмірний податковий тиск (високі нарахування на фонд оплати праці, що спонукає окремих суб'єктів малого бізнесу зменшувати обсяги в офіційній звітності, вести подвійну бухгалтерію і збільшувати «тіньові» розрахунки);
- відсутність реальних і дієвих механізмів фінансово-кредитного забезпечення;
- недостатній рівень професійної підготовки кадрів;
- відсутність реального захисту найманих працівників при вступі на роботу, зловживання правом випробувального терміну та стажування зі сторони роботодавців;
- невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу;
- відсутність практики гнучкого використання основних інструментів маркетингу у процесі формування товарної, цінової, збутової та комунікаційної політики.

Успішні малі підприємства торгівлі нині мають високі економічні, політичні та соціальні можливості для фінансової стабілізації України. Але вони дуже вразливі до змін кон'юнктури ринку, адміністративних перешкод і недобросовісної

конкуренції. Однак у проблемах чималої кількості малих торговельних підприємств не можна звинувачувати лише державу з її адміністративними бар'єрами. У діяльності цих підприємств існує багато недоліків «внутрішнього походження», основними з яких є неякісні товари та послуги, неналежне сервісне обслуговування та відсутність гарантій, високі ціни, вузький асортимент продукції тощо.

Кількість малих торговельних підприємств сягає 100 тис. одиниць (1/3 усіх суб'єктів малого бізнесу), але досі не створена реальна база для їх взаємодії та тісного співробітництва, що затримує легалізацію торгівлі. Економічною основою конкурентних цін є величезні обсяги тіньового обороту – 525,6 млрд грн, що становило 40% ВВП у 2011 р. [8]. Такі тенденції сприяють лише поширенню недобросовісної конкуренції, стримуючи розвиток малих підприємств торгівлі України.

Висновки. Таким чином, малі підприємства торгівлі є невід'ємною складовою господарської системи, а їх розвиток – це перспективний напрям створення конкурентного ринкового середовища. Малі торговельні підприємства відіграють велику роль у національній економіці, оскільки надають їй мобільності, гнучкості, забезпечують швидкі структурні та технологічні зрушення.

Розвиток дрібних підприємств торговельної галузі України сприяє розв'язанню низки соціальних питань, зокрема: створює численну верству підприємців-власників, які самостійно забезпечують собі добробут; формує середній клас населення країни, який є основою соціально-економічних реформ та гарантом демократичного розвитку суспільства; надає додаткові робочі місця та мінімізує соціальну напругу тощо.

Водночас сьогодні у діяльності малих торговельних підприємств спостерігаються й певні негативні явища, що несприятливо впливають як на розвиток цього сектору національного господарства, так і економіки країни загалом.

Однією з головних умов подолання негативних для малих торговельних підприємств тенденцій нині має стати активна та виважена державна політика щодо розвитку малого бізнесу з урахуванням галузевих і регіональних особливостей розвитку цього сектору економіки. Важливим у вирішенні цього питання також є посилення щільності взаємодії малих підприємств торгівлі з великими господарськими структурами та між самими суб'єктами малого підприємництва.

Література

1. Діяльність суб'єктів господарювання: стат. зб. / за ред. І. М. Жук. – К.: Держкомстат України, 2011. – 431 с.
2. Основні показники діяльності малих підприємств за видами економічної діяльності у 2008–2010 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – 3-тє вид., стер. – К. : Т-во «Знання», 2005. – 302 с.
4. Пивоваров М. Г. Дослідження проблеми інноваційного розвитку малого підприємництва в Україні / М. Г. Пивоваров, О. М. Левченко // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2010. – № 4. – С. 149–157.
5. Прокопенко О. В. Малі підприємства України: поточний фінансово-економічний стан / О. В. Прокопенко, Л. Б. Криворучко // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3. – Т. 1. – С. 167–175.
6. Діяльність суб'єктів малого підприємництва : стат. зб. / за ред. І. М. Жук. – К. : Держкомстат України, 2011. – 204 с.
7. У БЮТ порахували, що цьогоріч припинили діяльність 200 тис. підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ut.net.ua/News/23055>.
8. Азаров визнав, що 40% внутрішнього товарообороту України припадає на тіньовий ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rss.novostimira.com/n_1867225.html1114200.

УДК 336.761

Лондар Л. П.

ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Анотація

В статті розглянуто особливості вітчизняного фондового ринку, проаналізовано його стан та основні тенденції розвитку.

Annotation

The article discusses the features of the Ukrainian stock market, analyzes its state and main trends.

Постановка проблеми. Стан вітчизняного фондового ринку характеризується високою динамічністю та пошуком шляхів інтенсифікації діяльності. В силу існування низки причин фондовий ринок України є ще недостатньо розвинутим, не сформована стабільна інфраструктура ринку, звужений спектр використання фінансових інструментів, через недосконалість українського законодавства не використовується в повному обсязі весь наявний потенціал. Водночас фондовий ринок виконує важливі функції: виступає індикатором успішності проведення ринкових реформ в державі, створює важливий компонент сучасного механізму економічного регулювання, надає економіці необхідної гнучкості й мобільності та забезпечує можливість швидкого переливу ресурсів із одних галузей в інші, є суттєвим фактором забезпечення структурної перебудови реального сектору економіки. Тому питання подальшого розвитку цього сегмента